

ASPECTE ALE IMPLICĂRII INTELECTUALITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN ACTUL UNIRII, REZULTANTĂ ISTORICĂ A PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Ilie TISMĂNARU¹

Tismanaru1972@yahoo.com

ABSTRACT: It must be said from the beginning that the idea of uniting all Romaninans from all Romanian – speaking princedoms, is not at all a new idea. This idea evidently appears since the firstRomanian writings with an historically character. Progressively, this idea begins to crystallize in the conscience of Romanians especially of the Romanian intellectuality, leading to the formation of a genuine current in culture as, for example Ardelean – region – School.

Of course, we must also mention the remarkable role played by the intellectuality, and the Romanian „intelligence” in general, in the first Union of 1859, the same intellectuality who, studying in Paris during the first half of the nineteenth century, managed to partake of France’s generous ideas. Throughout these ideas, the one which held the place of honor was the idea of national conscience.

However, the Union of the Princedoms is not perceived as an accomplishment. The ideal was still far away, and the „national emptiness” was fully accused, especially by the young who studied in the West and who, upon their return, do not hesitate to create institutional forms meant to lead to the accomplishment of the secular dream.

The beginning of the twentieth century finds the Romanian society in an intellectually effervescent state regarding the centuries – old ideal of the nation.

¹ Doctorand (istorie), membru colaborator al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române

KEYWORDS: First World War, unification, intellectuality, involvement, result.

Se împlinesc o sută de ani de la declanșarea Primului Război Mondial. Primul Război Mondial, rămâne prin problematica morală, prin amploarea fenomenului și prin consecințele dezastruoase, una din cele mai zguduitoare drame din istoria modernă Puține episoade ale istoriei rămân atât de adânc ancorate în memoria colectivă.

O istorie fără primul Război mondial, rămâne posibilă, măcar în planul imaginarului. O istorie cu adevărat miraculoasă, fiindcă fără Primul Război Mondial nu s-ar fi petrecut o multime de evenimente de evoluții ulterioare.

Miza reală, o reprezintă scrierea unei istorii europene comune, a unui eveniment fondator al țării în care trăim. Implicațiile profunde ale intelectualității românești, ne determină să privim lucrurile și întreaga noastră evoluție cu mai multă înțelepciune.

Premise și cauze

Primul Război Mondial a izbucnit în urma asasinării arhiduceului Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, de către un naționalist sârb, pe 28 iunie 1914, la Sarajevo. Oamenii care au pornit la luptă în august 1914 credeau că războiul va dura câteva săptămâni sau, cel mult, câteva luni. Puțini au prevăzut dezastrul care avea să schilodească Europa în următorii patru ani. Printre aceste excepții se număra și șeful de stat major general al Imperiului german, Helmuth von Moltke. El se aștepta la un conflict prelungit timp de câțiva ani, însă considera că războiul este inevitabil. În fapt, cei mai mulți oameni de stat din ajunul Marelui Război se comportau ca niște actori dintr-o tragedie greacă. Deznodământul teribil al evenimentelor, care au condus la conflict, era preconizat de mulți, însă părea de neoprit. Liderii vremii au încercat în mod repetat să se spele pe mâini de responsabilitatea declanșării războiului și să arunce vina pe umerii unei Providențe necruțătoare. Atitudinea lor fatalistă i-a influențat și pe istorici, mulți considerând că izbucnirea conflictului a fost cauzată de evenimente care au fost dincolo de controlul oamenilor.

Primul Război Mondial și Unirea

Primul Război Mondial oferă prilejul ca acest vis de veacuri să devină realitate (din nefericire, doar pentru scurt timp), fapt consemnat istoric prin ratificarea tuturor tratatelor de pace cu țările cobeligerante în toamna lui 1920. Și totuși, marile puteri ale epocii, cu precădere Statele Unite, Franța și Anglia își dau girul (nu fără ezitări) pentru noul stat românesc².

În consecință, Marile Puteri organizează Conferința de Pace, care a însemnat în primul rând cadrul istoric pentru analize serioase, precum și pentru propuneri concrete din partea țărilor participante³.

Experții americani au prezentat, astfel, un plan detaliat de revendicări teritoriale, mai ales, sugerând păstrarea monarhiei habsburgice, precum și crearea unei federații balcanice, garanții sigure pentru menținerea echilibrului în Europa Centrală.

De asemenea, fapt extrem de important, în octombrie 1918, Clive Day, șeful comisiei *Inquiry* din cadrul Conferinței de Pace, recomandă să se încorporeze României regiunilor din Imperiul Austro-Ungar populate în majoritate de români, Bucureștiul având obligativitatea de a garanta drepturile minorităților⁴.

Ideea menținerii monarhiei habsburgice era susținută și de englezi (Departamentul de Informații Politice al Forreign-Office-ului, condus de Sir William Tyrell.)

Planul prezentat de către guvernul francez, prin grupul intitulat *Comité d'études*, a fost cel mai favorabil părții române. De Martonne, membru al grupului, care a afirmat răspicat că România intrase în război tocmai pentru Transilvania arăta, în studiul său, intitulat *La Transylvanie*, faptul

² *Recunoașterea unirii Basarabiei cu România de către principalii Aliați a întârziat o vreme deoarece aceasta a fost condiționată de rezolvarea disputelor majore cu Ungaria. Această condiție a fost îndeplinită la 4 iunie 1920, când România a semnat Tratatul de la Trianon, care acorda României întreaga Transilvanie și o parte din estul Ungariei, incluzând orașele Oradea și Arad. Consiliul Ambasadorilor, care luase locul Conferinței de Pace, a recunoscut dobândirea de către România a teritoriului dintre Prut și Nistru prin tratatul din 28 octombrie 1920. (Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Corint, 2002 p. 341)*

³ Scurtu, Ioan (coordonator), *Istoria Românilor*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 4

⁴ *Ibidem*, p. 5. Bineînțeles că toate aceste evenimente nu s-au petrecut fără emoții și peripeții. Astfel, recomandările Comisiei *Inquire*, prezentate lui W.Wilson, în ianuarie 1919, vizau ca Transilvania să fie incorporată României, cu excepția a trei orașe, unde se considera că populația era predominant maghiară: Szatmar, Németsi Nagy Várud și Arad.

că poporul român din această provincie este „incontestabil, elementul cel mai vechi și mai viabil al populației”⁵.

Trebuie să remarcăm, ajunși în acest punct, că un stat mic precum România, de sorginte latină, într-o mare de popoare (și state) slave a avut întotdeauna nevoie de alianțe, ajutorul altor state etc., mai ales în contextul în care aceste ținuturi au fost mereu râvnite de vecini: maghiari, turci și, mai ales, ruși, cei care nu au renunțat, și nu vor renunța niciodată la „visul” lor de aur, Mama Rusia, mare și atotputernică. Panславismul nu este, din păcate, doar un concept, ci o (tristă) realitate.

Dar, după cum subliniază Catherine Durandin, România Mare se naște în tensiuni interne și internaționale. Deși în toate provinciile românești amintite au locuit români, în majoritate, încă de la formarea acestui popor, marile puteri străine, dar și vecinii s-au opus cu înverșunare formării unui stat românesc unitar independent. Cu toate aceste tensiuni și conflicte, visul României Mari avea să se împlinească. Din mai multe motive: o dată pentru că a reprezentat idealul românilor de sute de ani, iar pe de altă parte pentru că era un lucru nefiresc, din punct de vedere istoric, ca regiuni în care locuitorii vorbesc aceeași limbă și au aceeași cultură tradițională să aparțină unor state diferite (Europa Occidentală ne oferă doar exemplul Austriei și al Germaniei, dar fărâmițarea statelor apusene în ducate, principate și mici regate, chiar, este o altă poveste, mult prea complexă, și care nu suscită un interes deosebit pentru discuția prezentă).

Românii din Basarabia, Bucovina și Transilvania s-au pronunțat, în urma unor adunări plebiscitare, împotriva dominației străine. Așa cum arată și istoricii, însă, Unirea a fost obținută nu (numai) pe cale armelor, ci și printr-o îndârjită luptă politică și, mai cu seamă, diplomatică⁶.

Atât Ion I. C. Brătianu, cât și Take Ionescu (având ei înșiși neînțelegeri de natură diplomatică și politică) au luptat din răzputeri, atât cu forțele cobeligerante, cât și cu reprezentanții Austro-Ungariei, Rusiei și Serbiei pentru a obține atât „România Mare”, cât și unirea tuturor acestor teritorii locuite, majoritar, de români.

O altă problemă diplomatică apărută a fost aceea referitoare la dreptul pe care Marile Puteri și-l revocau cu privire la verificarea statutului minorităților naționale din statele succesoare Imperiului Austro-Ungar, câtă

⁵ *Ibidem*.

⁶ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1999, p. 287.

vreme româniilor din Transilvania, de pildă, nu avuseseră nici măcar dreptul de națiune regentă.

Desăvârșirea unității naționale a României a căpătat, astfel, recunoașterea internațională, prin tratatul de la Saint-Germain-en-Lay, cu Austria – care recunoștea unirea Bucovinei cu România –, semnat la 10 decembrie 1919 (celelalte puteri îl semnaseră la 10 septembrie), prin Tratatul de la Trianon, cu Ungaria – care recunoștea unirea Transilvaniei cu România, semnat la 4 iunie 1920, și prin tratatul de la Paris, prin care Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia (care nu l-au ratificat, însă) recunoșteau unirea Basarabiei cu România, document semnat la 28 octombrie 1920.

De asemenea, tratatul cu Bulgaria, de la Neuilly, semnat la 27 noiembrie (iar de către România la 10 decembrie 1919), a reconfirmat frontiera româno-bulgară din 1913.

Ca în orice alt caz de acest fel (nașterea unui stat nou, adică), și realizarea României Mari⁷, cu începere din anul 1918,⁸ provoacă bucurie⁹,

⁷ *Noi, reprezentanții micilor națiuni, am așteptat cu nerăbdare atitudinea cercurilor conducătoare ale monarhiei față de aceste puncte și națiunile nemaghiare au primit cu nespusă bucurie știrea că ministerul de externe al monarhiei a înaintat la Washington propunerea de pace, căci astfel s-a recunoscut oficial, atât din partea reprezentanței noastre externe, cât și din partea guvernului și partidelor maghiare, că noi de acum nu mai suntem naționalități, ci națiuni. (Documente ale Unirii, 1600–1918, coord. Constantin Căzănișteanu, Ed. Militară, București, 1984, p. 367–369, în *Istoria României în texte*, coord. Bogdan Murgescu, București, Editura Corint, 2001, p. 281).* Se poate observa că, deși a fost declarată oficial la Alba-Iulia, în 1918, unirea tuturor principatelor românești a avut nevoie de nu mai puțin de doi ani pentru ca ratificarea ei să devină posibilă, pentru toate marile puteri ale Europei (și ale lumii) de la acea dată, în cadrul tuturor tratatelor importante, care recunoșteau și ratificau noua hartă a Europei (acest lucru întâmplându-se, de altfel, și astăzi, când recunoașterea internațională este absolut obligatorie pentru orice stat nou apărut pe harta lumii, care își declară independența).

⁸ *La 1 decembrie 1918 – Marea Adunare Națională – întrunită la Alba Iulia, formată din 1228 de delegați, a votat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. La Alba Iulia au venit 100 000 de oameni. S-a constituit România Mare, cu o suprafață de 295 049 km² (față de 137 000 km²) și o populație de 16 milioane (Marcel Nica, *Istoria Românilor*, București Editura Mondan., p. 94); entuziasmul cu care reprezentanții tuturor provinciilor au participat la acest act demonstrează, cu asupra de măsură, faptul că unirea tuturor românilor în granițele aceluiași stat nu a fost nicicum un act exterior, impus de cineva din afară ci, dimpotrivă, un fapt dorit de toți românii, aproape o necesitate de ordin istoric.*

⁹ *Noi ne simțim ca orbul care de zeci de ani n-a văzut lumina zilei, când printr-o binefacere dumnezeiască i se deschid ochii și vede lumina sfântă a soarelui. Noi suntem aici ochii poporului, care văd azi lumina libertății neamurilor (Discursul lui Iuliu Maniu, Alba Iulia, 1 decembrie 1918, în *Istoria României în texte*, București, 2001, p. 285).* Deși pot părea patetice, aceste cuvinte exprimă pe de-a-ntregul entuziasmul și bucuria, mai cu seamă a românilor din

dar și dezamăgire.¹⁰ Vrem să spunem că, așa cum au afirmat-o nenumărați intelectuali și istorici, dar mai cu seamă generația lui Mircea Eliade, idealul de veacuri odată împlinit, acesta a creat, dintr-o dată, un gol în acest plan, poate niciodată înlocuit.

Marea provocare pentru noul stat ținea însă nu atât de deosebirile de natură economică cauzate, pe de o parte, de ravagiile războiului (peste 300 000 de morți, stocuri de cereale epuizate la nivelul anului 1919, o producție industrială care abia de mai reușea să atingă un sfert din capacitatea de dinainte de război etc.)¹¹, iar pe de altă parte de nesincronizările produse de lipsa de omogenitate a noului ansamblu statal (Transilvania rămâne

Ardeal, care nu au fost recunoscuți, atâta vreme, ca națiune în propria lor țară. Politica de desnaționalizare a Imperiului Austro-Ungar nu a dat însă roade și, dacă privim lucrurile din acest punct de vedere, cuvintele lui Iuliu Maniu sunt perfect acoperite de realitatea istorică.

¹⁰ *La început, lupta se ducea pentru pedepsirea greșelilor din trecut, parte pentru cristalizarea partidelor viitoare. La ordinea zilei erau mereu „răspunderile” pentru dezastrul războiului și pentru Pacea de la Bufta. Vizații erau I.C.Brătianu și Alexandru Marghiloman, primul învinuit că țara a intrat nepregătită în război, al doilea pentru pacea separată legată cu Mackensen, șeful armatei germane din România (...).* (Lucreția Barbul, *Amintiri despre România Mare*, în „*Magazin istoric*”, anul XXXVIII – serie nouă – nr. 5 (446), mai, 2004, p. 81). Desigur că un eveniment de o asemenea amploare nu se putea produce fără ceea ce C. Noica numea „rest”. Au fost multe convulsii, s-au plătit multe polițe, antiunioniștii (căci, ca în fiecare epocă istorică și în fiecare țară, au existat tabere pro și contra) având de suferit de pe urma atitudinii lor. Spunem aceasta pentru că vrem să arătăm că, deși Unirea pare acum un fapt firesc și, din perspectivă istorică, relativ ușor înfăptuit, aceasta nu s-a realizat, totuși, fără mari dificultăți și eforturi. Generații întregi de intelectuali, politicieni și istorici au stăruit în a arăta națiunii cât de important este acest act, și lumii întregi „cât de legitim” este el.

¹¹ *Pierderile exacte ale României după primul război mondial sunt următoarele: 339 117 morți, 299 000 răniți grav, 116 000 prizonieri; pierderile din rândurile populației civile – decimate de mizerie, boli și foamete – s-au ridicat la circa 650 000 de persoane* (Academia Română, *Marea Unire din 1918 în context european*, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003). A existat, într-o vreme, formula aproape comică, *lupta pentru pace*. Ea s-a dovedit atât de crâncenă, încât era cât pe-acți să nu mai rămână piatră pe piatră după acest nobil demers. Cam așa stau lucrurile în orice război. Fie că există pierderi sau câștiguri pentru națiuni (cum este cazul nostru, după Primul Război Mondial, când pentru prima oară toate provinciile românești s-au reunit în același stat), de obicei oamenii sunt cei care pierd și suferă. Cifrele consemnate mai sus ilustrează cu asupra de măsură acest lucru. Pe de altă parte, ne aducem aminte de situația de după așa-numita Revoluție din 1989. După entuziasmul inerent (și de explicat), toată lumea a pus mâna pe telefoane și a contactat „Centrul”, cerând sfaturi. Ce vom face? Ce trebuie făcut? După care legi? Cine sunt noii șefi etc., etc., etc. După decenii sau secole (ne referim aici la Transilvania) de administrație maghiară, pare aproape firesc, din punct de vedere istoric ca reflexele vechi să mai funcționeze încă.

încă mai apropiată de Budapesta decât de noua capitală, București, în vreme ce rețeaua de căi ferate a Basarabiei este încă serios conectată spre Odessa mai degrabă, decât spre „miezul” noului Regat al României),¹² cât de transformarea unor provincii diferite, până mai ieri, într-un stat funcțional, independent și suveran.

Pe acest fundal complex, singura certitudine care dă contur României Mari devine noua Constituție, care avea să fie promulgată printr-un decret regal, la 28 martie 1923: *La 26 ianuarie, proiectul de Constituție a fost depus la plenul Adunării Deputaților (s.n.)*¹³.

În cele din urmă, Constituția va fi aprobată¹⁴.

În ciuda carențelor, neajunsurilor și lipsurilor de tot felul (a doua zi după votarea Constituției, regele Ferdinand I a sancționat-o în mod public), Constituția din 1923 s-a dovedit una dintre cele mai liberale, democratice și progresiste Constituții de la acea dată: „Constituția are meritul de a fi legiferat, după cum s-a menționat, încă din primul articol, caracterul unitar și indivizibil al statului român”¹⁵.

Așadar, Constituția din 1923 pune pe primul plan (pentru întâia oară în spațiul nostru politic) valorile parlamentarismului, egalitatea de șanse a tuturor cetățenilor și consfințea ortodoxia drept religie de stat în noua Românie: „Anteproiectul de Constituție oficial preciza, referindu-se la biserica ortodoxă, că este biserică națională și dominantă”¹⁶.

Dincolo de realizările incontestabile ale perioadei interbelice, trebuie să spunem că *miracolul românesc* a fost mai degrabă un eveniment în așteptare decât unul produs în mod real. În plus, epoca a mai consemnat un lucru: românii au avut, aveau (și mai au încă) nevoie de un *personaj salvator*, și care în epoca de care vorbim a îmbrăcat mai multe aspecte, toate ținând totuși mai mult de domeniul imaginarului decât de cel al concretului politic: „nevoia de salvatori avea să se permanentizeze în perioada interbelică. Progresele notabile înregistrate de România au generat, la rândul-le,

¹² În perioada dintre cele două războaie mondiale, pe măsură ce România și-a cristalizat expresia plenară ca stat național, curentele de dezvoltare politică, economică și socială, perceptibile deja cu un secol sau chiar cu mai mult înainte, s-au maturizat. (Marcel Nica, *op. cit.*, p. 94).

¹³ Academia Română, *Marea Unire din 1918 în context european*, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, p. 334

¹⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 344.

¹⁵ *Ibidem*, p. 347.

¹⁶ *Ibidem*, p. 333.

dezechilibre și frustrări. Clasa politică tradițională inspira și mai puțin respect¹⁷.

Asupra acestui punct se pronunță, de altfel, și alți mari istorici, contemporani, cum ar fi, de pildă, Tony Judd: „*Conflictele interne și antagonismele interstatale din anii interbelici au fost exacerbate și, într-o anumită măsură, provocate de colapsul aferent al economiei europene. Viața economică de pe continent a primit în acei ani o triplă lovitură.*”¹⁸

Motivele României de a intra în război chiar dacă la sfarsitul anului 1916, visul pentru care România intrase în război – Unirea tuturor românilor într-o singură țară – era mai departe ca niciodată.

Armatele germane ocupaseră întreaga parte de sud a țării, inclusiv capitala, iar guvernul și regele se refugiaseră la Iași. Armata română fusese zdrobită, aproape jumătate din militari pierzându-și viața. Pentru România, Primul Război Mondial a însemnat 880.000 de soldați morți, adică aproape 6% din pierderile Antantei. Pe lângă acestea, România a mai pierdut și 275.000 de civili morți în timpul luptelor de pe teritoriul românesc. Trupele românești, luptând pe mai multe fronturi în același timp, lucru care s-a văzut în numărul de pierderi, trupele românești nefiind masate corespunzător.

În concluzie, România a intrat în Primul Război mondial cu o anumită șovăială, ceea ce unii istorici francezi și nu numai, nu ne-o iartă. De aceea, și rezultatele pe front n-au fost spectaculoase. Însă, important este că, finalul ne-a adus reîntregirea neamului, visul românilor de pretutindeni. O reîntregire ce nu a fost făcută în forță, ci prin voința poporului, ceea ce este foarte important. A existat și există o conștiință națională în toate ținuturile ocupate de români, chiar dacă popoarele cuceritoare au încercat să „dilueze” această conștiință.

Mai devreme sau mai târziu, ea renaște. Asta pentru că ne leagă multe tradiții și o limba fantastic de frumoasă.

¹⁷ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 255.

¹⁸ Tony Judd, *Epoca postbelică a Europei*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 19.

Bibliografie

- [1] Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997.
- [2] Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1999.
- [3] ***, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1989.
- [4] ***, *Istoria României între anii 1918–1944: culegere de documente*, Editura Didactică și Pedagogică, Romania, 1982.
- [5] Judd, Tony, *Epoca postbelică a Europei*, Iași, Editura Polirom, 2008.
- [6] Moisuc, Viorica, *Premisele izolării politice a României: 1919–1940*, Editura Humanitas, 1991.
- [7] ***, *Marea Unire din 1918 în context european*, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.
- [8] Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- [9] ***, *România în anii primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987.
- [10] Scurtu, Ioan, *Evoluția regimului politic de la democrație la dictatura*, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
- [11] Scurtu, Ioan, *Istoria Românilor*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- [12] Stănescu, Eugen, Stănescu, Iulia, Preda, Gavril, *România mare: puterea politică*, Editura Mectis, 1998.